

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

مرجع شناسی فارسی - عربی

○ راضیه یوسفی نیا

قرار گیرد. سعی مؤلف در ارائه مطالب بر این بوده که با ذکر مثالهای متعدد و شرح کامل منابع، بتواند جوابگوی دانشجویان و متعلمان دوره‌های کاردانش و آموزشهای ضمن خدمت باشد.

منابع و مصادری که در این کتاب مورد استفاده قرار گرفته، اصل منابع و ویرایشهای بعدی آنها بوده که بخشی از آن در متن کتاب و بخشی در پایان کتاب آورده شده است.

کتاب حاضر در نه فصل تنظیم شده که عبارتند از: فصل اول: مراجع و نحوه استفاده از آن؛ فصل دوم: فرهنگها؛ فصل سوم: دایره‌المعارفها؛ فصل چهارم: کتابشناسیها؛ فصل پنجم: زندگینامه‌ها؛ فصل ششم: سالنامه‌ها؛ فصل هفتم: دستورنامه‌ها، راهنماها و گاهنامه‌ها؛ فصل هشتم: نقشه‌ها و اطلسها؛ فصل نهم: کتابنامه و نمایه. آنچه در ساختار هر فصل به چشم می‌خورد شامل مقدمه، معرفی برخی منابع مهم، شیوه ارزیابی منابع و تعدادی پرسش است. این شیوه منسجم در کلیه فصلها رعایت شده و نظم موضوعی مناسبی را پدید آورده است.

از ویژگیهای بارز این کتاب توجه به معرفی منابع جدید مرجع و ابزارهای جدید اطلاعاتی چون دیسک‌های فشرده است که در چند سال اخیر تهیه شده است. از آنجایی که کتابهای مرجع‌شناسی به قدر فراوان موجود نیست و همانها هم که موجودند نیازمند ویرایشهای جدیدی هستند این امر نشانگر ارزشمند بودن این اثر است. از جمله منابع معتبر مرجع‌شناسی می‌توان به مرجع‌شناسی نورالله مرادی اشاره داشت که سالهای متعددی در اغلب دانشگاهها به عنوان منبع درسی تدریس می‌شود. این کتاب که در سال ۱۳۷۱ توسط انتشارات فرهنگ معاصر منتشر شده تاکنون بارها تجدید چاپ شده و چاپ ششم آن در سال ۱۳۸۱ توسط همین ناشر به چاپ رسیده که از سطح علمی بالایی برخوردار است و چنانچه مؤلف کتاب اذعان دارد به شیوه یکی از معروفترین منابع مرجع یعنی کتاب ویلیام کنتس تحت عنوان مقدمه‌ای بر کار مرجع تالیف شده است. دکتر قاسم صافی در تدوین کتاب خویش نظر ویژه‌ای بدین اثر داشته و در مقدمه نیز از این کتاب یاد کرده‌اند. کتاب مرجع‌شناسی و روش تحقیق در ادبیات فارسی تالیف دکتر غلامرضا ستوده از دیگر کتب مرجع‌شناسی می‌باشد که با دیدی تخصصی به کتابهای مرجع

○ صافی قاسم، مرجع‌شناسی عمومی فارسی و عربی، تهران: تکوک زرین، چاپ اول، ۱۳۸۱، ۱۴۹ ص. فارسی، وزیری، شمیز.

بحث مرجع‌شناسی و مراجع عمومی و تخصصی از جمله مهمترین مباحثی است که همواره در علم کتابداری مطرح بوده است. کتاب حاضر نیز با انگیزه معرفی مراجع تخصصی، و نیز زندگینامه‌ها، کتابشناسی‌ها، فهرست‌های عمومی و اختصاصی، راهنماها، سالنامه‌ها، منابع آماری، گاهنامه‌ها، نقشه‌ها، اطلس‌ها، دایره‌المعارف‌ها و فرهنگ‌های مشهور و شیوه‌های ارزیابی اطلاعات از آنها با بیانی ساده و روان به رشته تحریر درآمده است.

مطالب کتاب به گونه‌ای گردآوری شده که بتواند مستقیماً مورد استفاده دانشجویان مراکز تعلیم و تربیت و متعلمان دوره‌های کار دانش و آموزشهای ضمن خدمت قرار گیرد. از طرفی مؤلف محترم که سالها این رشته را تدریس نموده سعی داشته مطالب را به گونه‌ای ارائه نماید تا قابل استفاده استادان و مربیان نیز باشد. در این راستا منابع گوناگونی از منابع مرجع و نیز کتابهایی که در زمینه مرجع تدوین شده (بیش از ۲۰۰ کتاب مختلف) مدنظر قرار گرفته و کوشش شده تا مطالب نظری و روشهای تجربی به گونه‌ای مناسب گردآوری و تنظیم شده و در اختیار علاقه‌مندان

ادبی نظر داشته و در سال ۱۳۷۱ توسط انتشارات سمت به چاپ رسیده است. این کتاب نیز بارها تجدید چاپ شده و منبع بسیار موثقی است و دکتر صافی در ذیل دیگر منابع و ماخذ به این کتاب اشاره دارد. از دیگر منابعی که در زمینه مرجع‌شناسی تدوین شده و بارها مورد ویرایش قرار گرفته می‌توان به کتاب خانم پروین انوار اشاره نمود. کتاب ماخذشناسی و استفاده از کتابخانه اولین بار در سال ۱۳۵۳ به چاپ رسید و ویرایش دوم در سال ۱۳۵۴ و بالاخره ویرایش چهارم آن در سال ۱۳۷۸ توسط انتشارات زوار منتشر و در دسترس علاقه‌مندان قرار گرفت.

ساختار ارائه مطالب در این کتاب با سایر کتب مرجع قدری متفاوت بوده و مؤلف محترم این تفاوت را در هدف خاص خود می‌داند که همانا دانستن بیشترین مطالب راجع به چگونگی بهره‌گیری موثرتر از مواد گردآوری شده در کتابخانه‌ها و مراکز اسناد و مدارک علمی است؛ همچنین دانستن اینکه چگونه باید به منابعی که برای نوشتن مقاله‌ها و پایان‌نامه‌ها موردنیاز است دسترسی یافت. اگرچه دکتر قاسم صافی از این کتاب یادی نکرده ولی می‌توان به عنوان یک اثر مفید از آن نام برد.

از دیگر ویژگی‌های این اثر ارائه تعدادی پرسش در انتهای هر فصل می‌باشد. با توجه به اینکه در فرایند مرجع، توجه به سوالات مطرح شده توسط مراجعان حائز اهمیت است پس باید مهارت پاسخگویی به سوالات مرجع را در کتابداران افزایش دهیم از اینرو بایستی آنان را با پرسشهای مختلف مواجه نماییم و این امر از دید مؤلف محترم پوشیده نمانده و مورد توجه قرار گرفته است.

امروزه در اغلب منابع اعم از منابع مرجع و غیر آن وجود خوندنیهای اضافی و نمایه لازم و ضروری است. از اینرو در انتهای کتاب مرجع‌شناسی لیستی الفبایی از کتب و مقالات معرفی شده، تا راهنمای علاقه‌مندیانی باشد که مایلند مطالب بیشتری راجع به مرجع‌شناسی بدانند. همچنین این لیست می‌تواند بعنوان راهنمای برخی منابعی باشد که در پانویس بدان اشاره شده است. لیست الفبایی دیگری از نامهای اشخاص و کتابها وجود دارد که متأسفانه چندان کامل نیست. برخی از اسامی یا اصلاً در این فهرست نیامده یا به صورت ناقص است به‌عنوان نمونه احمد آرام طبق نمایه در صفحات ۲۳ و ۸۸ ذکر شده درحالیکه در صفحه ۵۰ نیز نام وی آمده که در نمایه اشاره نشده است. از اینرو لازم است در چاپهای بعدی دقت نظر بیشتری به این بخش شود و حتی‌المقدور از کارشناسان نمایه‌سازی کمک گرفته شود.

نکاتی چند پیرامون مطالب کتاب

۱. از آنجایی که یکی از اهداف مؤلف تکیه بر جنبه عملی و کاربردی بودن مطالب است اما اغلب شاهد هستیم که این امر نادیده گرفته شده و تنها به معرفی مختصری بسنده شده است.
۲. یادداشتهایی که به عنوان پانویس آمده مرز بین پانویس

ارجاعی و توضیحی را رعایت نکرده و به صورت متفاوت درج شده است و اغلب تفاوت میان این دو پانویس محسوس نیست. از طرفی قواعدی که باید در نوشتن پانویس رعایت شود نیز در این کتاب دقیقاً رعایت نشده است. به نمونه‌ای از پانویس در صفحه ۲۷ اشاره می‌شود و در ذیل آن به نحوه صحیح نوشتن پانویس توجه کنید:

عباس آریانپور کاشانی. فرهنگ کامل انگلیسی، امیرکبیر، ۱۳۶۳، ص ۵

عباس آریانپور کاشانی، فرهنگ کامل انگلیسی (تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۳)، ص ۵

۳. در برخی از منابع اطلاعات ناکافی و بعضاً نادرست است. در صفحه ۳۱ شماره ۷ عنوان کتاب واژه‌نامه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی از فاطمه اسدی گرگانی ذکر شده در صورتی که عنوان صحیح کتاب براساس صفحه عنوان و فهرست‌نویسی فیبا فرهنگ فشرده کتابداری و اطلاع‌رسانی نوشته استلاکین و ترجمه و تدوین فاطمه اسدی گرگانی است. در توضیح همین کتاب آمده است که: «کتاب متشکل از دو بخش است. در بخش نخست، اصطلاحات به ترتیب الفبای انگلیسی مرتب شده و بخش دوم مشتمل بر اصطلاحاتی است که به ترتیب الفبای فارسی مرتب شده و در مقابل هر واژه، شماره صفحه ذکر شده است.» در صورتیکه این کتاب از شش بخش موضوعی (منابع اطلاعاتی، سازماندهی و بازیابی اطلاعات، رایانه و ارتباط دوربرد، مدیریت منابع اطلاعاتی، روش پژوهش، نشر) تشکیل شده که هر بخش دارای نظم الفبایی A-Z می‌باشد. همچنین بخش دوم که از آن یاد شده، فقط فهرست الفبایی فارسی است که در انتهای کتاب آمده و عین این فهرست مربوط به اصطلاحات انگلیسی در ابتدای کتاب وجود دارد. نادیده گرفتن برخی نکات مهم و ساده نمودن بیش از حد مطالب می‌تواند یکی از معایب عمده این اثر باشد.

۴. در متن کتاب صفحه ۵۲ ذیل مدخل ۱۳ فرهنگنامه نام مؤلف مقلوب شده: «این مجموعه، ترجمه یک دایره‌المعارف آمریکایی موسوم به دایره‌المعارف کتابهای طلایی است که به کوشش پارکر برتا موریس تالیف یافته» چنانچه می‌دانید ما هرگز در متن نوشته ابتدا نام فامیل و بعد نام کوچک پدیدآور را بکار نمی‌بریم و این شیوه نگارش اشتباه است. آنچه لازم است در چاپهای بعدی بدان پرداخته شود، واگذاری این اثر بدست یک ویراستار متبحر است.

۵. وجود برخی از اشتباههای چاپی در این کتاب مشهود است.

۶. آنچه قابل تقدیر است سعی مؤلف در ارائه اطلاعاتی از چاپ جلدهای بعدی آثار مهمی چون دایره‌المعارف فارسی مصاحب است که نوید چاپ جلد چهارم این کتاب را می‌دهد و اینگونه اطلاعات حاکی از آنست که مؤلف محترم تنها به کتابهای موجود اکتفا نداشت است.